

3. Кравчук М. В. Державотворення України в період Гетьманату П. Скоропадського та особливості його військового будівництва (квітень – грудень 1918 р.). Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції*. м. Тернопіль. Тернопільський національний економічний університет. 5-6 квітня 2019 р. Тернопіль: Економічна думка. 2019. Том 1. С. 55-62.
4. Мироненко О. М. Земельна реформа П. Скоропадського. URL. http://www.history.org.ua/?termin=Zemelni_reformy_Skoropadskogo.
5. Пиріг Р. Я. Земельна реформа гетьмана Павла Скоропадського: спроби проведення та причини невдач. *Український історичний журнал*. 2006. №3. С.68-84.
6. Пиріг Р.Я. Державна служба Гетьманату Павла Скоропадського (квітень-грудень 1918 р.). *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. 2009. №15. С.66-95.
7. Скоропадський П. Спогади. К.: Філадельфія, 1995, 492 с.
8. Цалик С. Як починався гетьманат Павла Скоропадського. К.: BBC news Україна, 2018. URL. <https://www.bbc.com/ukrainian/blog-history-43920378>.

Сапужак С.

*студентка I курсу юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету
Науковий керівник: к. ю. н., доцент, доктор права
Українського Вільного Університету, завідувач кафедри
теорії та історії держави і права ТНЕУ Кравчук М.В.*

ЛЮДИНА ТА ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Останнім часом на різних рівнях і з різних приводів часто вживають терміни «демократична держава», «правова держава», «громадянське суспільство». При цьому одні виходять з бажання підкреслити, що проголосивши себе суверенною і незалежною, Україна стала й демократичною правовою державою, а інші – з прагнення довести, що побудова такої держави є справою більш віддаленої перспективи і залежить від розвитку суспільства в Україні.

Сьогодні, коли Україна рухається у напрямку запровадження демократичних стандартів життя, вивчення концепту громадянського суспільства та місця людини в ній є надзвичайно актуальним. Адже, лише спираючись на теоретичне наукове підґрунтя, можна ефективно прогнозувати та керувати реальними суспільними процесами.

Вважаємо, що розбудова української демократичної держави, яка прагне стати повноправним членом Європейського співтовариства, не буде завершеною без реалізації етапу формування громадянського суспільства.

Так, за авторитетним зауваженням Хельмута Анхайєра у світі досі не знайдено загальноприйнятих адекватних концептуальних та методологічних констант для обговорення громадянського суспільства [1, с. 33], що цілком підтверджується й оглядом майже трьох десятків зазначених публікацій 2014 – 2017 рр. Це не є дивним, адже концепт «громадянського суспільства» є настільки широким та всеосяжним, що є надзвичайно складним завданням

втиснути їх у прокрустове ложе будь-якої цілісної наукової доктрини або парадигми. Тому слідом за О. Пухкалом доводиться констатувати, що «концепція громадянського суспільства ще й досі залишається нерозвиненою, а її застосування – вузькоприкладним» [2, с. 45].

І дійсно, про громадянське суспільство останніми роками написано багато праць – як статейних, так і монографічних. Утім, аналіз цього явища вражає не тільки розмаїттям, але й суперечливістю. Громадянське суспільство можна вважати розмитим поняттям, адже кількість його визначень (дефініцій) важко підрахувати. Проте деякі автори вважають, що всі дефініції функціональні, а відсутність єдиного визначення, навпаки, є перевагою погляду майбутніх дослідних проектів. І це, можливо, відповідає дійсності.

Так на думку А.А. Гусейнова: «Усе, що стосується громадянського суспільства, має за основу дві позиції: за громадянське суспільство та проти нього. «За» виступає ліберальний (і соціал – демократичний) проект, «проти» – консервативний (і просоціалістичний). Тим самим визнано, що в оцінці громадянського суспільства вирішальною є не змістова характеристика предмета, а ідейна диспозиція щодо нього» [3]. Проте велике коло науковців, як українських так і зарубіжних все ж таки, дають визначенню даному поняттю, і для повного розуміння проблематики, нам необхідно з ними ознайомитись.

У вітчизняній науці з початку 90-х рр. ХХ ст. переважає широке сутнісне розуміння громадянського суспільства як сукупності незалежних від держави суспільних відносин, які здатні помітно впливати на весь державний механізм. Зокрема, дослідник В. Дзодзієв визначає: «Громадянське суспільство являє собою різноманіття неопосередкованих державою взаємовідносин вільних і рівноправних індивідів, які діють в умовах ринку та демократичної правової державності» [4, с. 132-133].

М. Матузов інтерпретує природу громадянського суспільства конкретніше і здебільшого у ліберальній парадигмі, як вільне, плюралістичне ринкове суспільство, де немає місця режиму особистої влади, тоталітаризму, насильству над людьми, де поважають закон і мораль, принципи гуманізму та справедливості і де центральну позицію займає людина, громадянин, особистість [5, с. 101]. У той же час Л. Мамут наполягає на тому, що громадянське суспільство – це «іпостась будь-якого цивілізованого людського суспільства», переконуючи, що воно завжди виступає у певній конкретно-історичній формі [6, с. 103].

Безперечно, громадянське суспільство є складною системою, яка передбачає взаємодію організованих суб'єктів – людей, груп, колективів, спільнот та їх асоціацій; і ця взаємодія визначає об'єднання людей за соціально-груповим, організаційним та поселенським принципами. Крім того, специфіка організацій, які входять до структури громадянського суспільства, полягає у тому, що вони створюються не державою, а самими громадянами, підприємствами, корпораціями та існують автономно від неї, хоча і відповідно до вимог чинного законодавства. Але слід мати на увазі, що первинним і основним суб'єктом цього співтовариства все ж таки є вільна людина, а не громадянин, бо «громадянське суспільство, – як слушно зазначив В. Нерсисянц, – це неполітична спільнота (форма відносин) приватних осіб» [7, с. 72].

Усі форми об'єднань, що складають структуру громадянського суспільства і характеризують багатоманітність його соціальних практик, відображають найширшу палітру господарських, правових, сімейних, культурних та інших потреб і інтересів людей (соціальних груп), створюються єдино з метою задоволення чи реалізації їх різноманітних інтересів. Як підкреслює К. Кумар, «громадянське суспільство є тим середовищем, в якому сучасна людина законним шляхом задовольняє свої потреби, розвиває свою індивідуальність, приходять до усвідомлення цінності групових акцій і суспільної солідарності»; тобто це умови життя людей, в яких відбувається реалізація їх інтересів і де немає місця субординації.

Утім, деякі дослідники відзначають, що громадянське суспільство не слід тлумачити як антитезу державі чи наполягати на їх абсолютній незалежності, адже це взаємопов'язані соціально-правові явища, своєрідний тандем, де провідна роль належить громадянському суспільству, яке виступає джерелом державності. «Громадянське суспільство і держава, – як зазначає Л. Мамут, – взаємозалежні соціальні величини ... рівною мірою необхідні одне одному». І зв'язок між ними – це «зв'язок взаємодоповнення» [8, с. 106].

Людина – вільний індивід, позбавлений соціальних чи релігійних обмежень, який сам обирає собі мету і за домовленістю з іншими громадянами запроваджує певний суспільний порядок.

Громадянське суспільство повинно ґрунтуватися на пріоритеті людини – громадянина, заради якої і існує ця розгалужена система представництва інтересів і управління справами суспільства. Держава повинна виступати гарантом прав людини, політичних свобод, створювати умови, які сприятимуть розкриттю й реалізації потенцій громадян, усебічному вияву їхніх ініціатив, творчих можливостей і здібностей. Державні органи повинні реагувати на запити і потреби соціальних груп, видавати законодавчі акти, стежити за їхнім виконанням в інтересах своїх громадян та за порядком у суспільстві, запобігати виникненню та вибухові соціальних конфліктів. Якщо ж конфлікти виявляються у суспільному житті, держава повинна знайти оптимальні шляхи для їхнього вирішення у мирний цивілізований спосіб [9, с.5].

Таким чином, можемо відмітити головні ознаки, які характерні для громадянського суспільства, а саме:

- визнання людини, її прав і свобод найвищою соціальною цінністю;
- пріоритет суспільства над державою;
- рівноправність і захищення всіх форм власності, насамперед приватної;
- подолання відчуження людини від засобів виробництва, знарядь праці та результатів своєї трудової діяльності;
- забезпечення економічної свободи громадян;
- наявність плюралізму у всіх сферах духовного та матеріального життя;
- надійна та ефективна система соціального захисту;
- ідеологічна та політична свобода особистості [10, с. 67]

Мета громадянського суспільства полягає в досягненні свободи – умови і способу самоіснування людини як активного та повноправного члена співтовариства, «рівного серед рівних», здатного формулювати ціннісні орієнтири та здійснювати свої різноманітні інтереси за тими нормами і правилами, що встановлені в суспільстві. Що стосується громадянського суспільства сучасної України, то його метою постає захист невід'ємних прав і

свобод особистості, забезпечення її природних і соціальних потреб та інтересів, що відповідно корелює з конституційно проголошеною головною метою незалежної демократичної Української держави. Як принцип всієї практичної діяльності держави, всіх її органів та посадових осіб стаття 3 Конституції України, проголошує права і свободи людини та їх гарантії головними у функціонуванні держави. Їх утвердження і забезпечення є головним обов'язком держави.

Необхідно зауважити, що громадянське суспільство може гармонійно функціонувати без впливу держави, але його не можна представити як щось таке, що існує та функціонує незалежно від держави. Світосприйняття та свідомість люди значним чином залежать від їхніх відносин з державою, від того, який вплив вони мають на її розвиток. Формування та розвиток громадянського суспільства неминуче призводить до трансформування держави у правову державу. Правова держава може бути розбудованою лише там, де наявні інститути громадянського суспільства, в центрі якого перебуває людина, її права, свободи та інтереси [11, с. 7].

Отже, більшість сучасних тлумачень сутності громадянського суспільства дозволяє стверджувати, що громадянське суспільство це людська спільнота, яка формується і розвивається у демократичних державах і представлена сукупністю недержавних відносин (економічних, соціальних, політичних, етнічних, духовно-культурних, конфесійних, правових, інформаційних, організаційних тощо) та мережею добровільно створених у різних сферах життєдіяльності позадержавних структур.

Основним елементом громадянського суспільства є людина і утворювані нею органи і організації, а структуру громадянського суспільства становлять соціальні інститути, покликані сприяти всебічній реалізації особи, її інтересів, устремлінь. Інтереси і потреби людини знаходять переважно свій вираз через ряд соціальних інститутів: у політичній сфері – партії, органи місцевого самоврядування, суспільно – політичні об'єднання, незалежні засоби масової інформації, різноманітні асоціації; в економічній – професійні спілки, асоціації підприємців, товариства захисту прав споживачів; у соціальній – сім'я, незалежні установи й організації освіти, дозвілля; у культурній – різноманітні творчі, наукові спілки, національно – культурні товариства, релігійні конфесії тощо.

Список використаних джерел

1. Герасіна Л.М. Держава правова. Харків: Право, 2015. 156 с.
2. Гусейнов А.А. Гимн гражданскому обществу и его морали. Ведомости, 2004. Вып.25: Общепрофессиональная этика. Тюмень: URL: <http://www.guseinov.ru/publ/gimn.html> (дата звернення: 15.04.2019)
3. Кузнецова Н. Гражданский почин. Юридическая практика. 2014. №39. С.1–14.
4. Теорія держави та права: навч. посіб. / за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. К.: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.
5. Матузов Н.И. Гражданское общество. Политология. Москва: Юристъ, 2002. 335 с.
6. Мамут Л.С. Гражданское общество и государство: проблемы соотношения. Обществ. науки и современность, 2002. №5. С. 101–109.

7. Нерсесянц, В. С. Общая теория права и государства. Москва: Изд. группа НОРМА-ИНФРА-М, 1999. 285 с.
8. Пасько О.О. Взаємодія громадянського суспільства і держави в контексті модернізації українського соціуму: дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. Донецьк, 2012. 196 с.
9. Черновал О.П. Теорія держави і права. К. «Видавництво «Юридична думка», 2017. 13 с.
10. Кравчук М.В. Теорія держави і права (опорні конспекти): [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 3-є вид., змін. й дод.]. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 521 с.
11. Абетка політична. Громадянське суспільство і політика: навчальний посібник. / за наук. ред. док. наук держ. упр. О. В. Радченка, Редактор упорядник М. Д. Городок, вид. 11-е, доп. і перероб. Київ: 2016. 48 с.

Трещук О.

*студентка IV курсу юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри теорії
та історії держави і права ТНЕУ Григорук Н.Г.*

ФОРМИ ДЕРЖАВИ У СУЧАСНІЙ ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

Безперечною є необхідність комплексного підходу до вивчення і прогнозування розвитку державних форм і, зокрема, форми держави Україна як цілісного феномена. Форма держави виступає однією з основних категорій юридичної науки і найважливішим політико-правовим інститутом будь-якої держави. Від вибору того чи іншого способу організації влади в значній мірі залежить весь державно-правовий розвиток країни на певну перспективу.

Проблема вибору оптимальної державної форми є предметом жвавої дискусії представників наукової спільноти, політичних кіл та широкої громадськості з найдавніших часів і по теперішній час. Особливу значущість питання про розвиток і вдосконалення форми держави набуває для тих держав, які перебувають на шляху економічних та політичних перетворень, які, з одного боку відображаються на формі держави, а, з іншого боку, самі здійснюються під впливом постійно трансформованої форми держави. Особливо яскраво ці питання актуалізуються на фоні постмайданних викликів, пов'язаних із підвищеними соціальними очікуваннями щодо упровадження відповідних державно-владних реформ.

Слід розуміти, що сам термін «форма держави» має доктринальне походження, оскільки пов'язаний із вченнями про державу, і довгий час у конституціях він не використовувався. Нові тенденції конституційного розвитку свідчать про те, що форма держави як цілісне явище стає предметом регулювання основних законів. Таким чином, форма держави стає комплексним інститутом конституційного права, що представляє собою внутрішньо узгоджену систему норм, що регулюють в своїй єдності структуру і взаємовідносини основних органів держави (глави держави, парламенту, уряду), територіально-політичний устрій, головні методи діяльності державного апарату і форми його зворотного зв'язку з населенням [1, с.136-137].